

ДОДАНА ВАРТІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ АНАЛІЗУ СТАТИСТИЧНОЇ ЗВІТНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ З ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ

Обґрунтовано доцільність використання в комплексному економічному аналізі виробничої діяльності промислових підприємств показника "додана вартість" та розроблено методику його аналізу на основі даних статистичної звітності

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання надають підприємствам повну самостійність у питаннях виробництва та реалізації продукції: планування й організація технологічного процесу, обсяги виробництва, структура продукції, контрагенти, напрями реалізації тощо. Правильно обрана стратегія виробництва та відповідні обсяги випуску продукції забезпечують бажаний обсяг реалізації та фінансові результати, що відповідають масштабам цієї діяльності. При цьому необхідно враховувати, що виробнича діяльність підприємства знаходиться під впливом загальної економічної ситуації, галузевих пропорцій та платоспроможного попиту населення.

Питання економічного аналізу виробництва продукції займає вагомe місце в розвитку аналітичної думки, адже показники продукції визначають результативність діяльності суб'єкта господарювання. Існування багатьох підходів до організаційно-методичного забезпечення економічного аналізу виробництва промислової продукції обумовлює необхідність наукового пошуку в напрямі їх систематизації та виявлення особливостей, які б сприяли удосконаленню організації і методики такого аналізу.

Одним із перспективних напрямів удосконалення методики аналізу результатів виробничої діяльності підприємства є використання показника доданої вартості, який дозволяє елімінувати структурні зрушення у випуску і реалізації продукції, оскільки включає лише витрати власних трудових ресурсів.

Крім того, результативність і дієвість управлінських рішень також залежить від правильного вибору і достовірності інформаційної бази економічного аналізу.

Використання статистичної інформації в управлінні дає змогу створити умови для підвищення ефективності виробництва на основі вірогідності оцінки стану і можливостей різних сфер діяльності, своєчасного визначення тенденцій, прогнозування їх розвитку, обґрунтування напрямів соціально-економічної політики, оцінки результатів функціонування ринкових відносин.

Спеціальні дослідження, проведені Є.В. Мнихом і Н.М. Мелешко показують, що понад 75 % даних статистичної звітності не використовуються у практичній діяльності. Лише частково ця інформація приймається до уваги при виконанні науково-дослідних робіт. При тому, що витрати на формування, зберігання, обробку та передачу цієї інформації становлять 50 % загальних витрат менеджменту [8, С. 100]. Відповідно, недооцінка даних статистичної звітності при аналізі виробництва промислової продукції значно звужує інформаційну базу оцінки стану діяльності виробничих підприємств.

Теоретичні та практичні аспекти економічного аналізу виробництва і реалізації продукції піднімалися в працях багатьох вчених та дослідників, зокрема, Г.І. Андреєвої [2], М.І. Баканова [3], В.І. Бариленка [1], А.Д. Бутка [4], О.Н. Волкової

[5], Н.В. Войтловського [13], Є.Б. Герасимової [7], А.П. Калініної [13], В.В. Ковальова [5], І.І. Мазурової [13], М.В. Мельник [3], Є.В. Мниха [8], С.З. Мошенського [9], О.В. Олійник [9], Г.В. Савицької [10], Н.В. Тарасенко [11], А.Д. Шеремета [12] та ін., проте питанням аналізу доданої вартості та використання статистичної звітності як інформаційного джерела приділяється зовсім мало уваги. Тому актуальним є дослідження здійснення аналізу обсягів виробництва і реалізації продукції промислових підприємств на основі інформації статистичної звітності в частині визначення напрямів використання показника доданої вартості в комплексному економічному аналізі виробничої діяльності підприємства.

Метою дослідження є обґрунтування доцільності використання в комплексному аналізі виробничої діяльності промислових підприємств аналітичного показника “додана вартість” та розробка методики його аналізу на основі даних статистичної звітності.

Викладення основного матеріалу дослідження. Додана вартість – це вартість, створена в процесі виробництва на даному суб’єкті господарювання, що охоплює його реальний внесок в створення вартості конкретного товару або послуги. Додана вартість включає заробітну плату, прибуток і амортизацію конкретного суб’єкта економіки. Тому витрати на придбання сировини і матеріалів у постачальників не включаються у додану вартість продукту, виробленого даним суб’єктом [14, с. 54]. Відповідно, додана вартість представляє собою різницю між вартістю виробленої продукції, виконаних робіт і наданих послуг (випуском продукції) і перенесеною (уречевленою) вартістю матеріальних ресурсів і нематеріальних послуг, повністю спожитих у процесі виробництва такої продукції (проміжним споживанням) (рис. 1).

Рис. 1. Порядок формування показника доданої вартості і його складових

Оскільки показник доданої вартості не містить перенесеної (уречевленої) праці (за винятком амортизації, яка розглядається як споживання основних засобів), то його застосування в економічному аналізі дозволяє оцінити величину власних витрат, що були понесені суб’єктом господарювання, а також структуру отриманого підприємством доходу, тим самим підвищуючи аналітичну цінність аналізу та поглиблюючи його.

Таким чином, цінність використання показника доданої вартості полягає в тому, що, по-перше, він характеризує величину витрат власної праці, по-друге, показує величину прибутку і витрат для його отримання, по-третє, містить структуру отриманого суб’єктом господарювання доходу.

Зазначене дозволяє стверджувати, що показник доданої вартості має більш цінне аналітичне значення, ніж показники валової і товарної продукції. Зокрема, показники валової і товарної продукції містять ту частину вартості, яка створена за межами підприємства (уречевлена праця) і перенесену живою працею із засобів виробництва на виготовлену продукцію, тобто вони не відображають дійсної зміни продуктивності праці, матеріаломісткості, дохідності і, відповідно, не усувають негативного впливу матеріаломісткості при асортиментному зрушенні у складі виробленої продукції, не характеризують продуктивність власних трудових ресурсів.

У розвиток обґрунтування пріоритетності використання в економічному аналізі виробництва і реалізації продукції показника доданої вартості зупинимось на показниках матеріаломісткості та матеріаловіддачі, які на практиці визначаються як співвідношення матеріальних витрат (без амортизації) і товарної (валової) продукції або чистого доходу. З приводу порядку розрахунку даних показників Кротов Ю.Є. [6, с.75] зазначає, що в показнику матеріаломісткості матеріальні витрати відносяться до бази, складовою частиною якої є ті ж матеріальні витрати, а це свідчить, що у випадку збільшення матеріальних витрат на одиницю продукції і тим самим чисельника розрахункової формули зростаючий знаменник штучно занижує дійсне зростання матеріаломісткості. При скороченні питомих матеріальних витрат зменшення знаменника, відповідно, штучно збільшує дійсне зниження матеріаломісткості.

Зазначене підтверджує необхідність визначення показника матеріаломісткості (матеріаловіддачі) продукції на основі стабільнішої і об'єктивнішої бази – доданої вартості, що дозволить точніше оцінювати динаміку цього показника. Тому матеріаломісткість слід розраховувати як відношення уречевленої (перенесеної) праці до доданої вартості, що характеризує залежність підприємства від зовнішнього середовища. Відповідно, отриману розрахункову величину доцільніше визначати як коефіцієнт виробничої залежності (Кз):

$$K_z = MB / ДВ * 100, \quad (1)$$

де MB – матеріальні витрати і оплата матеріальних послуг, ДВ – додана вартість.

Зворотний йому коефіцієнт автономії праці або вартісної структури виробництва (Ка):

$$K_a = ДВ / MB * 100\%, \quad (2)$$

Коефіцієнт автономії праці можна визначити на основі витрат сировини і матеріалів, або витрат купівельних деталей і напівфабрикатів, або за виробничими підрозділами, місцям витрат тощо.

Динаміка зазначених коефіцієнтів, розрахованих за даними підприємств ВАТ "Бердичівська фабрика одягу", ВАТ "Житомирський комбінат хлібопродуктів", ПАТ "Житомирський маслозавод" наведена в табл. 1.

Як бачимо, на досліджуваних підприємствах протягом 2006-2010 рр. спостерігається зростання виробничої залежності в середньому на 2 % на ВАТ "Бердичівська фабрика одягу" і на 9 % на ПАТ "Житомирський маслозавод" і, відповідно, зниження автономії праці на 2 % і 8%. На ВАТ "Житомирський комбінат хлібопродуктів", навпаки, можна відзначити зменшення виробничої залежності на 11 % і зростання автономії праці на 13 %.

Таким чином, якісна оцінка обсягів виробництва і реалізації продукції промислових підприємств з використанням доданої вартості дозволяє здійснити комплексний аналіз їх діяльності і дотриматись системного підходу в дослідженні.

Таблиця 1. Оцінка виробничої залежності з використанням показника доданої вартості

Роки	Підприємства	Коефіцієнт виробничої залежності		Коефіцієнт автономії праці	
		раз	у % до поп. року	раз	у % до поп. року
1	2	3	4	5	6
2006	ВАТ "Бердичівська фабрика одягу"	0,13	-	7,94	-
	ВАТ "Житомирський комбінат хлібопродуктів"	0,37	-	2,70	-
	ПАТ "Житомирський маслозавод"	0,81	-	1,23	-
2007	ВАТ "Бердичівська фабрика одягу"	0,12	92	8,09	102
	ВАТ "Житомирський комбінат хлібопродуктів"	0,61	75	1,65	61
	ПАТ "Житомирський маслозавод"	0,82	101	1,22	99
2008	ВАТ "Бердичівська фабрика одягу"	0,12	100	8,17	101
	ВАТ "Житомирський комбінат хлібопродуктів"	0,38	62	2,65	161
	ПАТ "Житомирський маслозавод"	0,86	105	1,16	95
2009	ВАТ "Бердичівська фабрика одягу"	0,13	108	7,27	89
	ВАТ "Житомирський комбінат хлібопродуктів"	0,33	87	3,00	113
	ПАТ "Житомирський маслозавод"	0,90	105	1,11	96
2010	ВАТ "Бердичівська фабрика одягу"	0,14	108	7,23	99
	ВАТ "Житомирський комбінат хлібопродуктів"	0,23	70	4,41	147
	ПАТ "Житомирський маслозавод"	1,15	128	0,87	78
Середньорічний темп зростання:					
	ВАТ "Бердичівська фабрика одягу"	-	102	-	98
	ВАТ "Житомирський комбінат хлібопродуктів"	-	89	-	113
	ПАТ "Житомирський маслозавод"	-	109	-	92

З огляду на зазначене, при здійсненні маркетингових досліджень, аналізу фінансового і майнового стану державними аналітичними службами та іншими спеціальними організаціями слід враховувати, що збільшення обсягу показників валової і товарної продукції не завжди означає збільшення ВВП, тому що може відбуватись за рахунок більш матеріаломісткої продукції з високими цінами, зате збільшення показника доданої вартості завжди свідчить про зростання ВВП. Крім того, може виникнути така ситуація, коли за рахунок випереджувального випуску матеріало- та енергоємної продукції відбувається зростання індексу промислової продукції в регіоні при зниженні рівня прибутковості та темпів зростання ВДВ. Тому при розробці структурної промислової політики важливо визначити місце доданої вартості у суспільному виробництві шляхом порівняння частки прибутку в доданій вартості (рентабельність доданої вартості), створеній підприємством, з галузевою

рентабельністю доданої вартості; визначення динаміки питомої ваги доданої вартості, створеної суб'єктом господарювання, в обсязі доданої вартості галузі, а також у валовому внутрішньому продукті (ВВП).

Виділені переваги застосування показника доданої вартості в економічному аналізі виробництва і реалізації продукції не означають ігнорування показників валової і товарної продукції. Необхідно лише обмежити сферу застосування останніх тієї областю, яку тільки вони можуть об'єктивно характеризувати, зокрема, валова продукція є базою для розрахунку витрат на виробництво, рентабельності.

Відсутність науково обґрунтованих підходів до методики економічного аналізу створеної підприємством доданої вартості на основі даних статистичної звітності сприяла визначенню основних методичних складових її аналізу (табл. 2).

Таблиця 2. Завдання, об'єкт та етапи аналізу доданої вартості на основі даних статистичної звітності

ОБ'ЄКТ АНАЛІЗУ		ДОДАНА ВАРТІСТЬ
ЗАВДАННЯ АНАЛІЗУ		
– оцінити величину створеної доданої вартості, її частку у випуску продукції та проаналізувати їх динаміку		
– визначити вплив факторів на зміну величини доданої вартості		
– проаналізувати структуру доданої вартості у розрізі отриманих первинних доходів		
– оцінити ресурсовикористання підприємства на основі доданої вартості		
– визначити залежність виробничого процесу від зовнішнього середовища		
ЕТАПИ АНАЛІЗУ		
1. Аналіз динаміки створеної доданої вартості та її частки в обсязі виробленої продукції		
2. Факторний аналіз доданої вартості:		де $DВ$ – величина доданої (створеної) вартості; $PВ_{DВ}$ – питома вага доданої вартості у випуску продукції; $В$ – випуск продукції; PP – продуктивність праці; $СЧП$ – середньоспискова чисельність працівників
$DВ = \frac{DВ}{В} \times \frac{В}{СЧП} \times СЧП = PВ_{DВ} \times PP \times СЧП$		
3. Розрахунок груп аналітичних показників		
Для оцінки структури доданої вартості за первинними доходами	Рентабельність доданої вартості ($P_{DВ}$): $P_{DВ} = П / DВ$, де $П$ – операційний прибуток	Показує частку операційного прибутку (як первинного доходу власника) у створеній підприємством вартості
	Частка особистих доходів ($Ч_{ОД}$): $Ч_{ОД} = ОД / DВ$, де $ОД$ – витрати на оплату праці (особисті доходи працівників)	Характеризує частку особистих доходів працівників і показує, скільки несе підприємство витрат на оплату праці для створення 1 грн. доданої вартості
	Частка доходу на відновлення основного капіталу ($Ч_{Вок}$): $Ч_{Вок} = Ам / DВ$, де $Ам$ – нарахована амортизація	Показує частку витрат на відновлення основних засобів у створеній підприємством вартості
Для аналізу ефективності ресурсовикористання	Продуктивність власної праці ($PP_{Вп}$): $PP_{Вп} = DВ / СЧП$	Показує скільки вартості, створює в процесі виробництва 1 працівник
	Фондовіддача ($FВ_{DВ}$): $FВ_{DВ} = DВ / СВОЗ$, де $СВОЗ$ – середньорічна вартість основних засобів	Показує скільки вартості створюється з використанням 1 грн. основних засобів

Продовження табл. 2

	Коефіцієнт оборотності виробничих запасів (Коб _з): $(Коб_з) = ДВ / СВЗ$, де СВЗ – середньорічна вартість виробничих запасів	Показує створену вартість з використання 1 грн. уречевленої (перенесеної) праці у виробничих запасах
Для визначення виробничої залежності та автономії праці	Матеріаломісткість (або коефіцієнт залежності) (Мм): $Мм = МВ / ДВ$, де МВ – сума понесених матеріальних витрат	Характеризує залежність виробничого процесу від зовнішніх джерел і показує перенесену вартість, яка необхідна для створення 1 грн. вартості
	Матеріаловіддача (або коефіцієнт автономії праці) (Мв): $Мв = ДВ / МВ$	Характеризує автономію праці і показує створену вартість, яка припадає на 1 грн. уречевленої (перенесеної) праці

Розглянемо більш детально послідовність здійснення аналізу статистичної звітності з виробництва промислової продукції на предмет оцінки створеної підприємством вартості у процесі виробництва матеріальних благ.

Насамперед, слід зазначити, що основним інформаційним джерелом для оцінки доданої вартості є статистичний звіт за формою № 1-підприємство "Звіт про основні показники діяльності". Зокрема, для розрахунку випуску продукції слід використовувати такі показники зазначеного звіту:

– обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг (без ПДВ, акцизу) (гр. 1, ряд. 20_ (підрозділ 2.1));

– обсяг продукції (робіт, послуг), виконаний підрядником на умовах підряду (віднімається) (гр. 2, ряд. 20_ (підрозділ 2.1));

– продукція (роботи, послуги) власного виробництва для внутрішніх потреб підприємства (гр. 4, ряд. 20_ (підрозділ 2.1));

– незавершене виробництво на початок року і на кінець року (гр. 3, 4, ряд. 200-20_ (підрозділ 2.1));

– готова продукція на початок року і на кінець року (гр. 5, 6, ряд. 200-20_ (підрозділу 2.1));

– вартість давальницької сировини, переробку якої здійснило підприємство (ряд. 390 (додаток до підрозділу 2.1)).

Крім того, на основі даних зазначеної форми звітності можна розрахувати величину проміжного споживання (перенесеної вартості), зокрема, використовуються наступні показники:

– матеріальні витрати (гр. 2, ряд. 20_ (розділ 2.3));

– витрати на відрядження (ряд. 310 (розділ 3));

– витрати на добові (ряд. 315 (розділ 3));

– оплата послуг (робіт), виконаних сторонніми підприємствами (ряд. 320 (розділ 3));

– орендна плата (ряд. 330 (додаток до підрозділу 2.1));

– плата за землю (ряд. 335 (додаток до підрозділу 2.1)).

При цьому, слід враховувати, що витрати на добові і плата за землю вираховуються з величини проміжного споживання.

Оскільки додана вартість за напрямом використання представляє собою дохід організації, особистий дохід робітників (оплата їх праці), осіб, що надали капітал, і при цьому є складовою випуску продукції, то, окрім аналізу динаміки

створеної доданої вартості та її частки в обсязі виробленої продукції, можна провести факторний аналіз частки доданої вартості у випуску продукції за допомогою прийому подовження факторних систем. Зокрема, залежність частки доданої вартості від випуску продукції можна представити у вигляді адитивної моделі наступного вигляду:

$$Ч_{ДВ} = \frac{ДВ}{В} = \frac{ОП}{В} + \frac{А}{В} + \frac{П}{В} = Ч_{ОП} + Ч_{А} + Ч_{П} \quad (3)$$

де В – випуск продукції, ДВ – додана вартість, ОП – витрати на оплату праці, А – амортизація; П – валовий прибуток; Ч_{ДВ} – частка доданої вартості у випуску продукції; Ч_{ОП} – частка витрат на оплату праці у випуску продукції; Ч_А – частка амортизаційних відрахувань у випуску продукції; Ч_П – частка прибутку у випуску продукції.

Узагальнення даних і результати аналізу зміни частки доданої вартості у випуску продукції на ВАТ “Бердичівська фабрика одягу” наведено в табл. 3.

Таблиця 3. Узагальнення результатів аналізу частки доданої вартості у виручці від реалізації продукції на ВАТ “Бердичівська фабрика одягу”

Показник	2009 р.	2010 р.	Відхилення	Частка у загальн. відхиленні випуску%
Частка витрат на оплату праці у випуску продукції, %	61,30	67,03	5,73	2,07
Частка амортизації у випуску продукції, %	5,45	4,94	- 0,51	- 0,02
Частка прибутку у випуску продукції, %	16,19	15,97	- 0,22	- 0,01
Частка доданої вартості у випуску продукції, %	82,94	87,94	5,00	0,20

Проведений аналіз впливу факторів на зміну частки доданої вартості у випуску продукції дозволяє зробити висновок, що остання у 2010 р. зростає на 5 пунктів структури. При цьому, лише приріст частки оплати праці на 2,07 % позитивно вплинув на зміну частки доданої вартості у випуску продукції і покрити негативний вплив зменшення частки амортизації і прибутку у випуску продукції.

При здійсненні факторного аналізу самої величини доданої вартості слід враховувати, що оскільки вона насамперед свідчить про величину витрат власної праці, то основними факторами, які здійснюють вплив на показник доданої вартості є витрати праці, а також продуктивність праці власних трудових ресурсів. Тому, використовуючи прийом розширення факторних систем, побудовано наступну факторну модель:

$$ДВ = \frac{ДВ}{В} \times \frac{В}{СЧП} \times СЧП = ПВ_{ДВ} \times ПП \times СЧП, \quad (4)$$

де ДВ – величина доданої (створеної) вартості; ПВ_{ДВ} – питома вага доданої вартості у випуску продукції; В – випуск продукції; ПП – продуктивність праці; СЧП – середньоспискова чисельність працівників.

Таким чином на зміну доданої вартості впливають 3 фактори: частка доданої вартості у випуску продукції, продуктивність праці і чисельність працівників (табл. 4).

Таблиця 4. Вихідні дані для факторного аналізу показника доданої вартості на ВАТ “Бердичівська фабрика одягу”

Показник	2009 р.	2010 р.
Додана вартість, тис. грн.	25827,2	29560,0
Випуск продукції, тис. грн.	31139,2	33615,5
Питома вага доданої вартості у випуску продукції, %	82,94	87,94
Середньоспискова чисельність працівників, чол.	834	806
Продуктивність праці, тис. грн. / чол.	37,33	41,71

Використовуючи спосіб абсолютних різниць, а також дані, зазначені в таблицях 3.5 і 3.7, проведемо факторний аналіз вартості, створеної ВАТ “Бердичівська фабрика одягу”.

$$\Delta ДВ_{пвдв} = (0,8794 - 0,8294) * 37,33 * 834 = 1556,66 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta ДВ_{пп} = 0,8794 * (41,71 - 37,33) * 834 = 3212,38 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta ДВ_{счп} = 0,8794 * 41,71 * (806 - 834) = - 1027,03 \text{ тис. грн.}$$

Таким чином, у 2010 році на ВАТ “Бердичівська фабрика одягу” спостерігається збільшення доданої вартості на 3732,8 тис. грн., яке відбулось за рахунок наступних факторів:

– збільшення частки доданої вартості у випуску продукції призвело до збільшення величини доданої вартості на 1556,66 тис. грн.;

– зростання показника продуктивності праці позитивно вплинуло на величину доданої вартості, а саме сприяло її зростанню на 3212,38 тис. грн.;

– зменшення середньоспискової чисельності працівників зменшило величину доданої вартості на 1027,03 тис. грн.

Отже, найбільший вплив на збільшення показника доданої вартості мало зростання продуктивності праці працівників ВАТ “Бердичівська фабрика одягу”.

Висновки. Оскільки показники валової і товарної продукції містять вартість як уречевленої праці, так і перенесеної живою працею із засобів виробництва на виготовлену продукцію, то вони не характеризують продуктивність власних трудових ресурсів і, відповідно, не відображають дійсної зміни продуктивності праці, матеріаломісткості, дохідності і т.д.

Окреслені недоліки у застосуванні показників валової і товарної продукції в економічному аналізі ефективності використання виробничих ресурсів промислового підприємства дозволили обґрунтувати необхідність застосування в економічному аналізі статистичної звітності з виробництва промислової продукції показника доданої вартості в частині аналізу динаміки створеної доданої вартості, її факторного аналізу та розрахунку групи аналітичних показників: для оцінки структури доданої вартості; для аналізу ефективності ресурсовикористання; для визначення виробничої залежності та автономії праці, що сприяє прийняттю ефективних рішень щодо управління випуском промислової продукції та оцінки діяльності підприємства в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анализ хозяйственной деятельности: [учеб. пособие] / [Бариленко В.И. и др.]; под ред. В.И. Бариленко. — М.: Издательство “Омега-Л”, 2009. — 414 с.

2. Андреева Г.И. Экономический анализ: [навч.-метод. посіб.] / Г.И. Андреева. — К.: Знання, 2008. — 263 с.

3. *Баканов М.И.* Теория экономического анализа: учебник / М.И. Баканов, М.В. Мельник, А.Д. Шеремет; под ред. М.И. Баканова. – [5-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 536 с.
4. *Бутко А.Д.* Теорія економічного аналізу: [підручник] / А.Д. Бутко. – К.: Київ. нац. торг. – екон. ун-т, 2005. – 411 с.
5. *Ковалев В.В.* Анализ хозяйственной деятельности предприятия: [учеб.] / О.Н. Волков, В.В. Ковалев. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 424 с.
6. *Кротов Ю.* Материалоёмкость производства и чистая продукция / Ю. Кротов // Плановое хозяйство. – 1978. – № 11. – С. 70-79
7. *Мельник М.В.* Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия: [учеб. пособие] / Е.Б. Герасимова, М.В. Мельник. – М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2008. – 192 с.
8. *Мних Є.В.* Цільова параметризація інформаційно-аналітичного забезпечення сучасного менеджменту / Є.В. Мних, Н.М. Пелешко // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування: зб. наукових праць / Серія: Економіка. – Рівне, 2008. – Ч. 2. – Вип. 4 (44). – 513 с.
9. *Мошенський С.З.* Економічний аналіз: [підруч. для студ. економ. спец. вищ. навч. закл.] / С.З. Мошенський, О.В. Олійник; за ред. д.е.н., проф., заслуженого діяча науки і техніки України Ф.Ф. Бутинця. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – Житомир: ПП “Рута”, 2007. – 704 с.
10. *Савицкая Г.В.* Экономический анализ: [учеб.] / Г.В. Савицкая. – [9-е изд., испр.]. – М.: Новое знание, 2004. – 640 с.
11. *Тарасенко Н.В.* Економічний аналіз. Навчальний посібник. – 2-ге видання, перероблене і доповнене. – Львів: “Новий світ – 2000”, 2003. – 319 с.
12. *Шеремет А.Д.* Теория экономического анализа: учебник / А.Д. Шеремет. – [2-е изд., доп.]. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 366 с.
13. Экономический анализ: основы теории. Комплексный анализ хозяйственной деятельности организации: [учебник] / Под ред. Н.В. Войтоловского, А.П. Калининой, И.И. Мазуровой. – М.: Высшее образование, 2005. – 509 с.
14. *Юрьева Т.В.* Макроэкономика / Т.В. Юрьева, Е.А. Марыганова: Учебно-методический комплекс. – М.: 2008. – 286 с.

ІВАНЕНКО Валентина Олександрівна – кандидат економічних наук Житомирського державного технологічного університету.

Стаття надійшла до редакції 15.01.12 р.